

El bosc de Can Torres de Santa Maria de Gallecs

per Albert Albertí, Inès Carrillo i Josep Gordi

INTRODUCCIÓ

En moltes ocasions hem sentit, amb una certa sorpresa, declaracions i converses en les quals es qualificava amb adjectius força positius el patrimoni forestal de Santa Maria de Gallecs. La principal causa del nostre desconcert provenia de la utilització de conceptes que eren aplicats amb una certa superficialitat o de vegades que es contradieien amb el discurs. Per exemple, en algunes ocasions hem sentit qualificar la vegetació arbòria de Gallecs com a representativa de la vegetació primitiva de la plana vallesana, o que el patrimoni forestal de Gallecs és notable. En canvi podem afirmar, amb tota la contundència necessària, que la totalitat de l'espai forestal de Gallecs és resultat d'un llarg procés d'aprofitament i artificialització del medi. L'objectiu d'aquest article és comentar la realitat forestal de Gallecs des de l'estudi d'un exemple; és a dir, a partir de l'anàlisi del bosc de Can Torres examinarem bona part dels conceptes que s'utilitzen per qualificar de boscos determinades àrees.

ELS BOSCOS DE SANTA MARIA DE GALLECS

Un dels primers qualificatius que cal aplicar als boscos de Santa Maria de Gallecs és que estan protegits, ja que van ser declarats d'utilitat pública el 16 de juliol de 1987 (DOG, núm. 869). Aquesta afirmació implica que els boscos de Santa Maria de Gallecs estan dins del catàleg de forests d'utilitat pública de Catalunya, en concret, tenen el número 77 de la província de Barcelona. Tenen una extensió de 173,92 Ha, de les quals 97,7 són arbrades; pertanyen als municipis de Mollet del Vallès, Parets, Lliça d'Avall i Santa Perpètua de la Mogoda i, en darrer lloc, cal esmentar que el seu propietari és l'INCASOL (Institut Català del Sòl).

Cal entretenir-se un moment en aquest fet i explicar, amb brevetat, què implica que un bosc estigui catalogat d'utilitat pública. Segons la llei 6/1988 forestal de Catalunya, es pot declarar un forest d'utilitat pública si és de titularitat pública i es troba situat en una capçalera hidrogràfica, en ribes de rius o en la proximitat d'una població. Aquest darrer és el cas dels boscos de Santa Maria

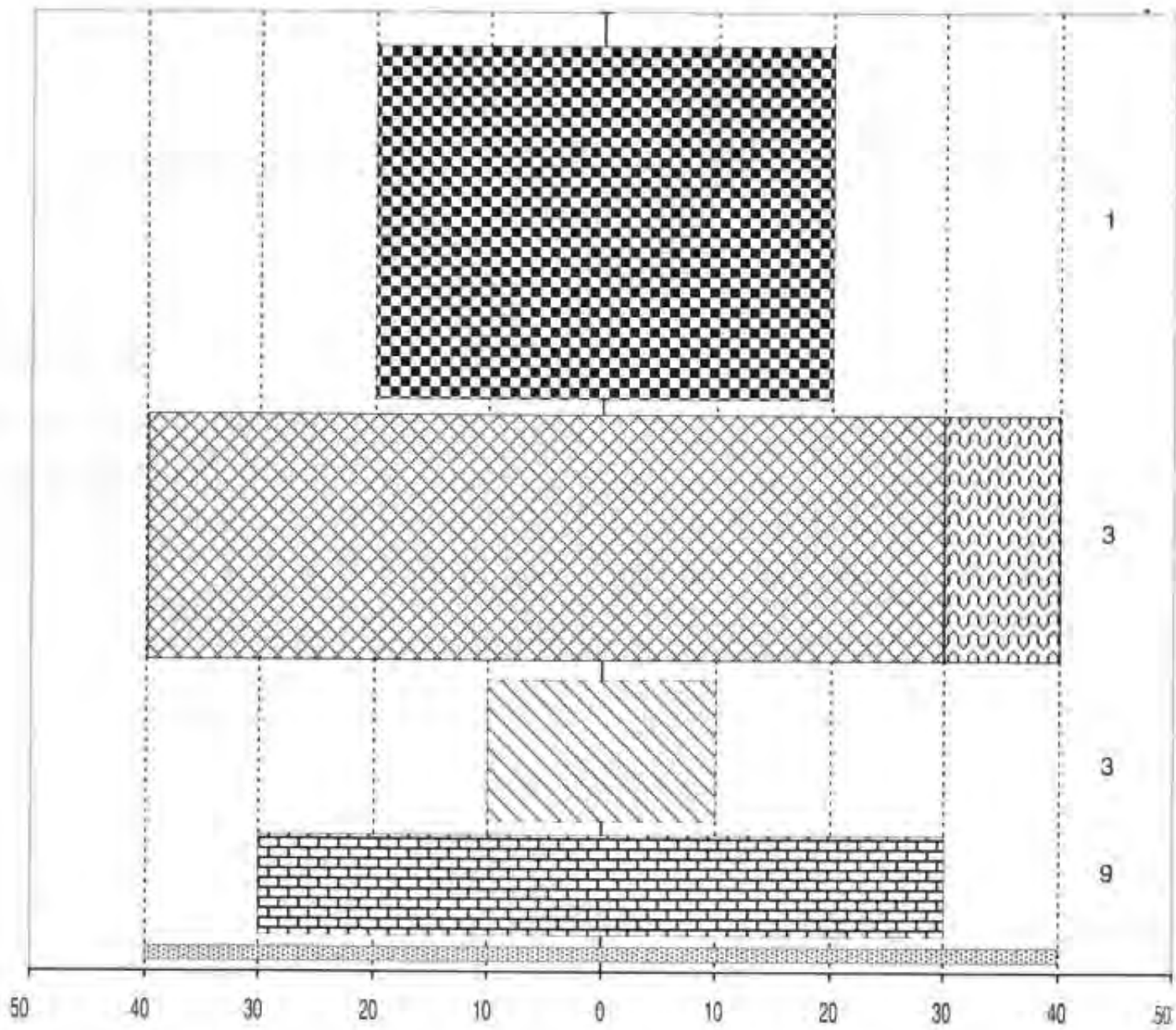
de Gallecs i, per tant, segons la llei, el seu objectiu és que la protecció serveixi per l'esbarjo, és a dir, fomentar el contacte amb la natura i la protecció del paisatge. La gestió d'aquests forests ha de dur-se a terme a partir de la redacció i aprovació d'un Pla Tècnic de Gestió i Millora Forestal. El darrer terme que ens agradaria esmentar de la llei forestal fa referència a l'article 22.2, el qual ens comenta que els terrenys forestals declarats d'utilitat pública han de ser qualificats pels instruments de planejament urbanístic com a sòl no urbanitzable d'especial protecció. Aquest fet contrasta amb la qualificació urbanística actual del territori de Gallecs ja que està considerat com a sòl urbanitzable

L'ESTRUCTURA DEL BOSC DE CAN TORRES

Dins el bosc de Can Torres trobem diversos ambients que són fruit de les canviants condicions ambientals (relleu, orientació...) així com dels diversos usos antròpics que s'hi han donat al llarg del temps, com el pasturatge excessiu o la freqüentació. Així doncs, l'estat actual de l'estructura d'aquest bosc és la resposta a aquestes dues variables (relleu i acció antròpica) externes a la seva pròpia dinàmica natural.

Una de les característiques més remarcables de les obagues del bosc de Can Torres és la clara biestratificació que presenta l'estrat arbori. Aquest bosc, que als nostres ulls i des d'una certa distància es presenta com una pineda de pi pinyoner (*Pinus pinea*) d'unes dimensions considerables, presenta en la zona més humida un segon nivell arbori, format pel roure martinenc (*Quercus humilis*), l'alzina (*Quercus ilex*) i l'arç (*Crataegus monogyna*) (veure fig. 1). De les tres espècies arbòries esmentades, cal assenyalar que totes tres tenen una bona regeneració, tant per rebrot com per germinació; en canvi el pi pinyoner (*Pinus pinea*) té una regeneració nul·la, és a dir, no hi ha ni un plançó de pi pinyoner ni tampoc cap peu de menys de 15 cm. de diàmetre en la part inferior del bosc (veure fig. 2).

Per analitzar l'estructura de la zona més obaga del bosc de Can Torres hem analitzat un transecte de 25 metres de llargada per 5 metres d'amplada, i hem estudiat la distribució dels peus, l'amplitud i recobriment de les capçades, el diàmetre del troncs, les alçades i l'edat dels pins. Així trobem, en primer lloc, un bosc "superior" de pi pinyoner (*Pinus pinea*). En concret, en aquest tram només hi hem trobat quatre exemplars de pi pinyoner (veure fig.2), que assoleixen unes alçades importants de 12, 16, 14 i 12 metres respectivament. Aquests quatre pins pinyoners, apareixen aïllats i separats entre ells, cosa que determinarà unes capçades bastant amples (veure figs. 4 i 5). D'altra banda, aquests pins tenen uns diàmetres de tronc considerables: 27'5, 51, 44'5 i 38'5 centímetres respectivament (veure fig. 3), que correspon a unes edats de 55, 53, 50 i 44 anys respectivament. Aquest bosc o pla arbori superior genera uns es-

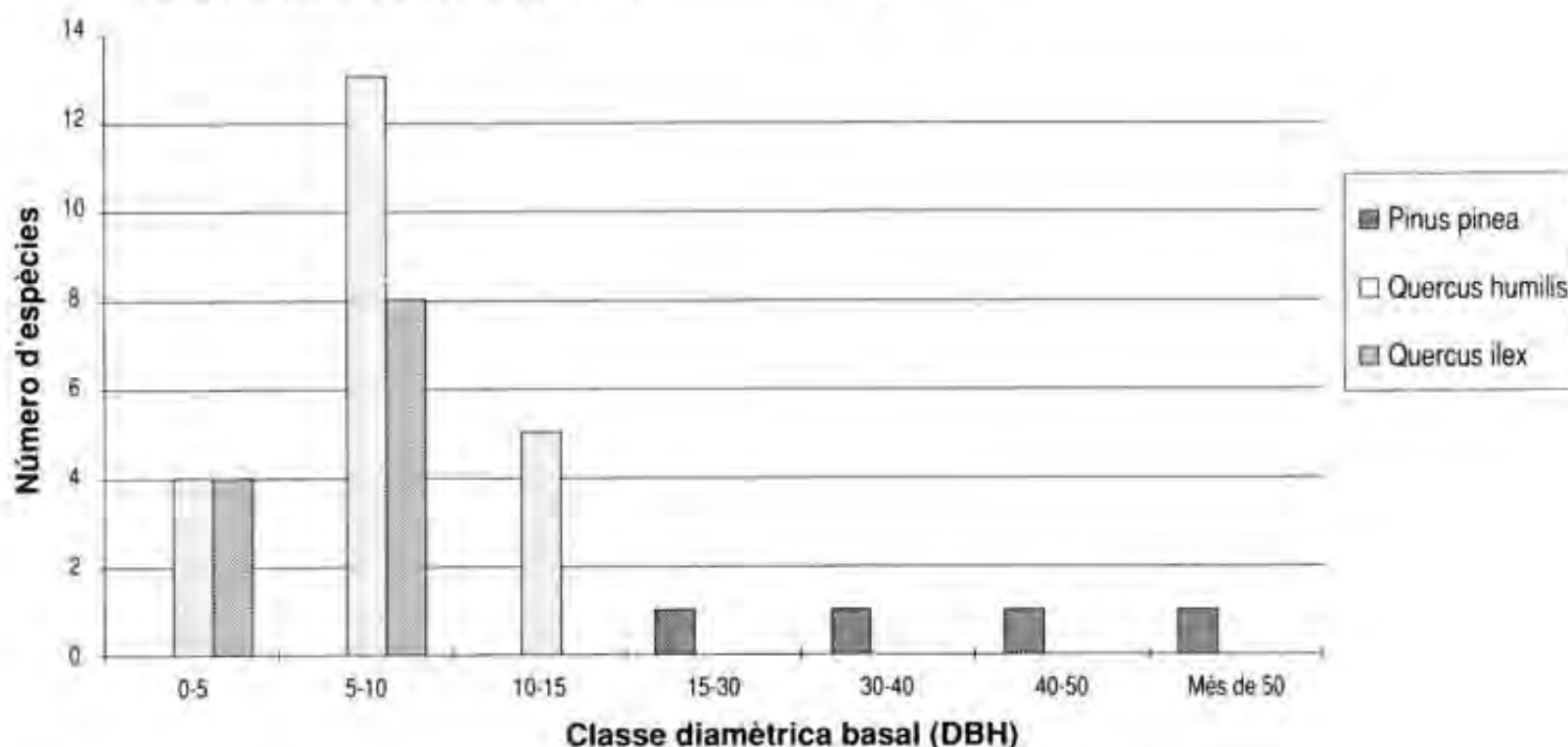

Llegenda	
Mesofaneròfits	
<i>Pinus Pinea</i>	
Microfaneròfits	
<i>Quercus humilis</i>	
<i>Quercus ilex</i>	
+ <i>Crataegus monogyna</i>	
Nanofaneròfits	
<i>Quercus humilis</i>	
<i>Quercus ilex</i>	
<i>Crataegus monogyna</i>	
Camèfits	
+ <i>Hedera helix</i>	
+ <i>Rubia peregrina</i>	
+ <i>Rubus ulmifolius</i>	
+ <i>Arum italicum</i>	
+ <i>Brachypodium phoenicoides</i>	
+ <i>Celtis australis</i>	
+ <i>Brachypodium sylvaticum</i>	
+ <i>Sanguisorba minor</i>	
+ <i>Lonicera sp</i>	
Fullaraca	

Font: El laboració pròpia

Fig. 1 Piramide del bosc de Can Torress

Distribució de les espècies arbòries segons la seva classe diamètrica

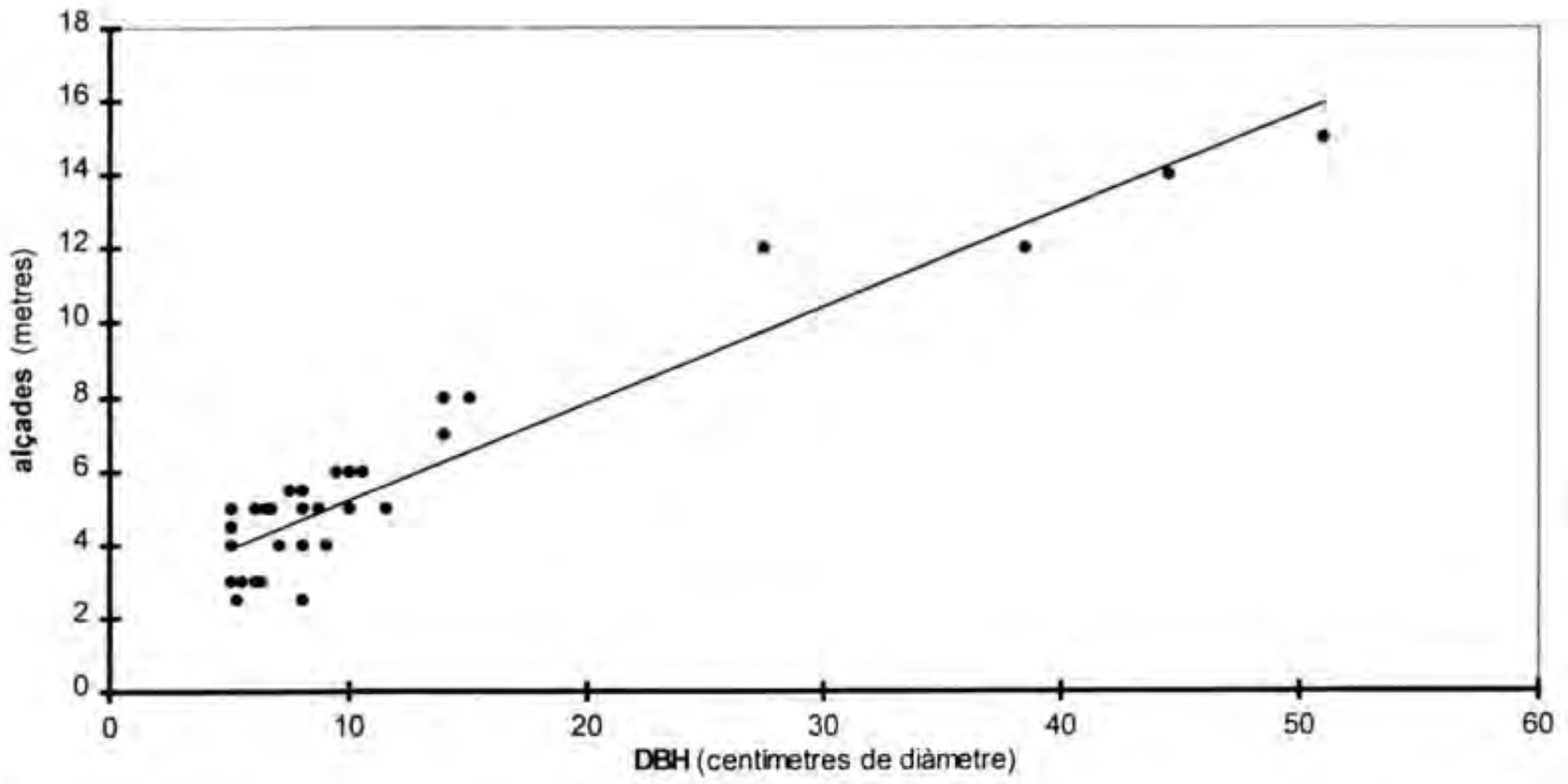
Font: Elaboració pròpia

Fig. 2 Distribució de les espècies arbòries segons la seva classe diamètrica

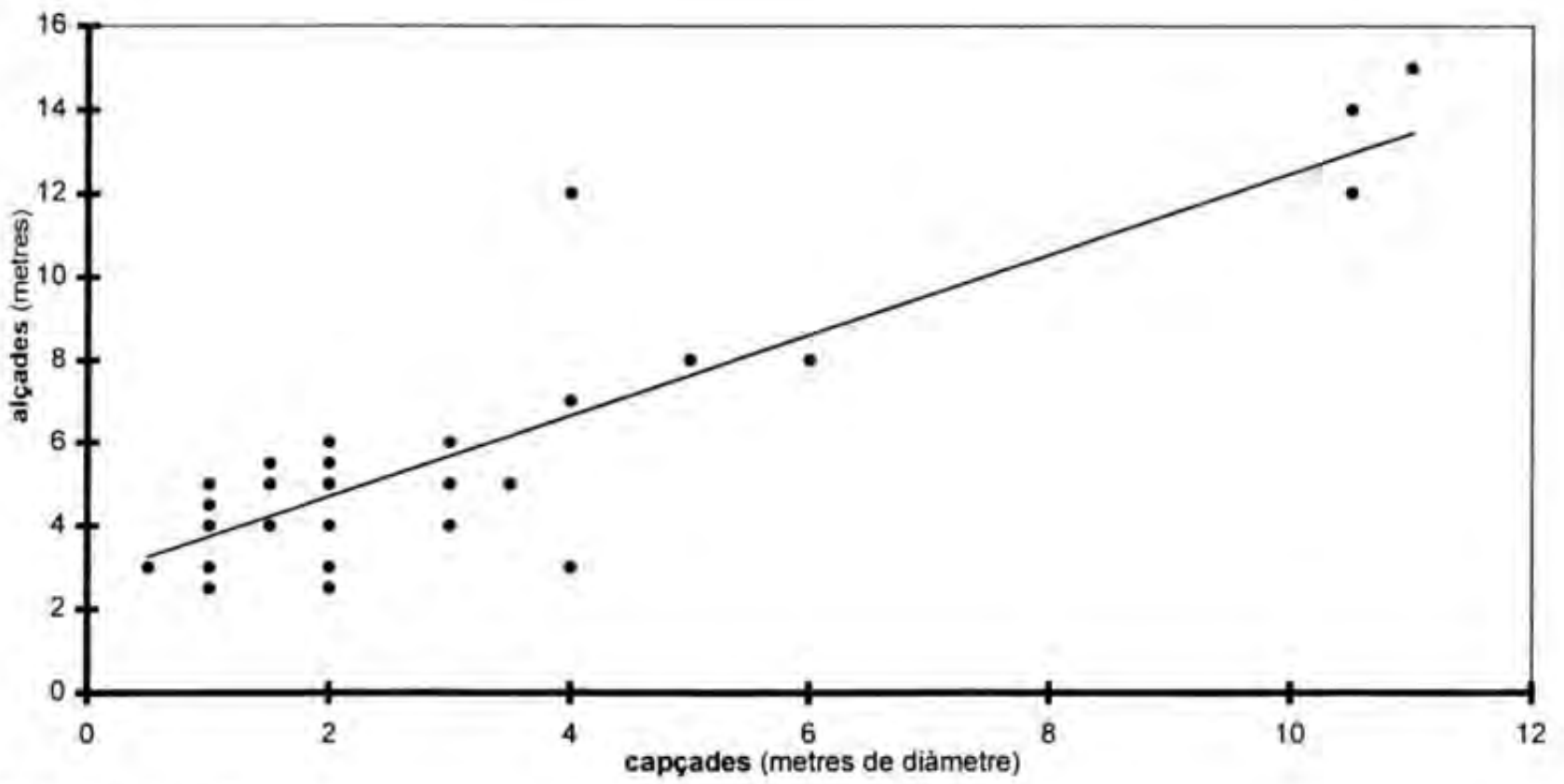
pais de sol i ombra que han permès la formació d'un sotabosc format per espècies molt diferenciades del pi pinyoner, ja que aquest és incapaç de regenerar-se en aquestes condicions.

El bosc "inferior", o segon pla arbori, es caracteritza per una major diversificació d'espècies (veure fig 1), ja que hi trobem el roure martinenc (*Quercus humilis*), l'alzina (*Quercus ilex*) i, en menor presència, l'arç blanc (*Crataegus monogyna*), els quals configuren una bosquina amb un estat evolutiu bastant remarcable i amb una regeneració d'aquestes espècies molt significativa. En aquest segon pla hi ha un important nombre de peus que, no obstant, presenten uns diàmetres reduïts (5-10 cms), i que es troben formant petits grups (veure fig.5). La necessitat de llum en aquest estadi inferior fa que trobem uns exemplars bastant alts, entre els 3 i els 5 metres pel que fa a l'alzina i l'arç blanc, i entre els 5 i els 8 metres pel que fa al roure martinenc (veure figs. 3 i 4). Aquesta distribució en petits grups no ha permès que les capçades d'aquests arbres poguessin adquirir dimensions gaire importants (veure fig.2). Ens trobem, doncs, amb una situació en la qual si es tallessin o es morissin els pins pinyoners, apareixeria ràpidament un bosc mixt d'espècies caducifòlies i escleròfil.

El sotabosc d'aquests bosc inferior es troba molt marcat per les condicions d'ombra que generen els dos plans arboris, i això fa que hi trobem molt poques espècies (*Hedera helix*, *Rubia peregrina*...) i un important recobriment del sòl per part de la fullaraca (veure fig. 1).

Font: Elaboració pròpia

Font: Elaboració pròpia

Figs. 3 i 4 Relació de capçades/alçades i de DBH/alçades

En definitiva, cal dir que ens trobem amb un bosc que presenta un estrat superior format per pins amb unes capçades grans i amb molta disponibilitat d'espai però que no té continuïtat degut a les mateixes condicions d'ombra que crea, que no permeten la regeneració ni la presència de plançons de pi pinyoner, ja que es tracta d'una espècie heliòfila, és a dir que només viu en condicions amb presència de llum. En canvi, els roures i les alzines, que són espècies esciòfiles, és a dir, que creixen en condicions d'ombra, són les que donen continuïtat a aquest espai ja que la seva regeneració en l'estrat inferior és molt important. Per tant, aquesta biestratificació del bosc de Can Torres indica, d'una banda, la competència entre les diferents espècies per ocupar el seu espai ecològic i, de l'altra, ens mostra com el pi pinyoner és una espècie transitòria i que, per tant, si ocupa un espai que no li és propi, amb el temps sucumbirà i donarà lloc a aquest bosc mixt que s'està desenvolupant a l'estrat inferior.

Pel que fa la resta d'ambients (veure fig. 6) que es troben al bosc de Can Torres, cal esmentar primer de tot que no són molt diferents de l'anterior, sinó una variació d'aquest degut a la diferent exposició que tenen. Així doncs, trobem en els espais menys humits la presència d'un estrat arbori de pi pinyoner, amb unes alçades, diàmetres i edats semblants a les de l'ambient d'obaga, però amb absència del bosc "inferior". Hi trobem en canvi un sotabosc de matollar format per plançons d'alzina, gatosa (*Ulex parviflorum*), i llentiscle (*Pistacea lentiscus*), que no assoleixen alçades superiors al metre, i una distribució dels peus força homogènia. Per últim, en zones on possiblement hi ha hagut un pasturatge o una freqüentació més intensa, trobem els pins pinyoners acompanyats d'un sotabosc format pel fenàs de marge (*Brachypodium phoenicoides*), que assoleix un recobriment del cent per cent. En les zones de transició del bosc de Can Torres cap als conreus que l'envolten, trobem espècies de marge, com la canya (*Arundo donax*) o algun om (*Ulmus minor*), que separen l'ambient de bosc més humit dels conreus; mentre que en la zona de transició entre la pineda amb fenassar i els conreus, és aquesta mateixa espècie la que determina el límit entre els uns i els altres.

LA DINÀMICA DELS BOSCOS DE SANTA MARIA DE GALLECS

Tots els estudiosos estan d'acord que la comunitat clímax de la plana vallesana és l'alzinar o un bosc mixt d'alzines i roures. Aquesta comunitat s'estén des d'Itàlia fins a les muntanyes valencianes. L'il·lustre botànic Oriol de Bolòs (1962) ens indica que dins l'associació de l'alzinar (*Quercetum ilicis galloprovinciale*) existeixen diverses subassociacions, és a dir, diverses variacions en quan a la composició d'espècies i a la morfologia del bosc. En primer lloc, trobem l'alzinar litoral típic (Subas. *pistacietosum*), a continuació ens apareix l'alzinar amb roures, propi de les obagues silícies (subas. *cerroidetosum*), també hi ha l'alzinar de les obagues calcàries (subas. *viburnetosum lantanae*) i en darrer lloc ens apareix l'alzinar més aclarit, resultat de l'acció antròpica (subas. *arbu-*

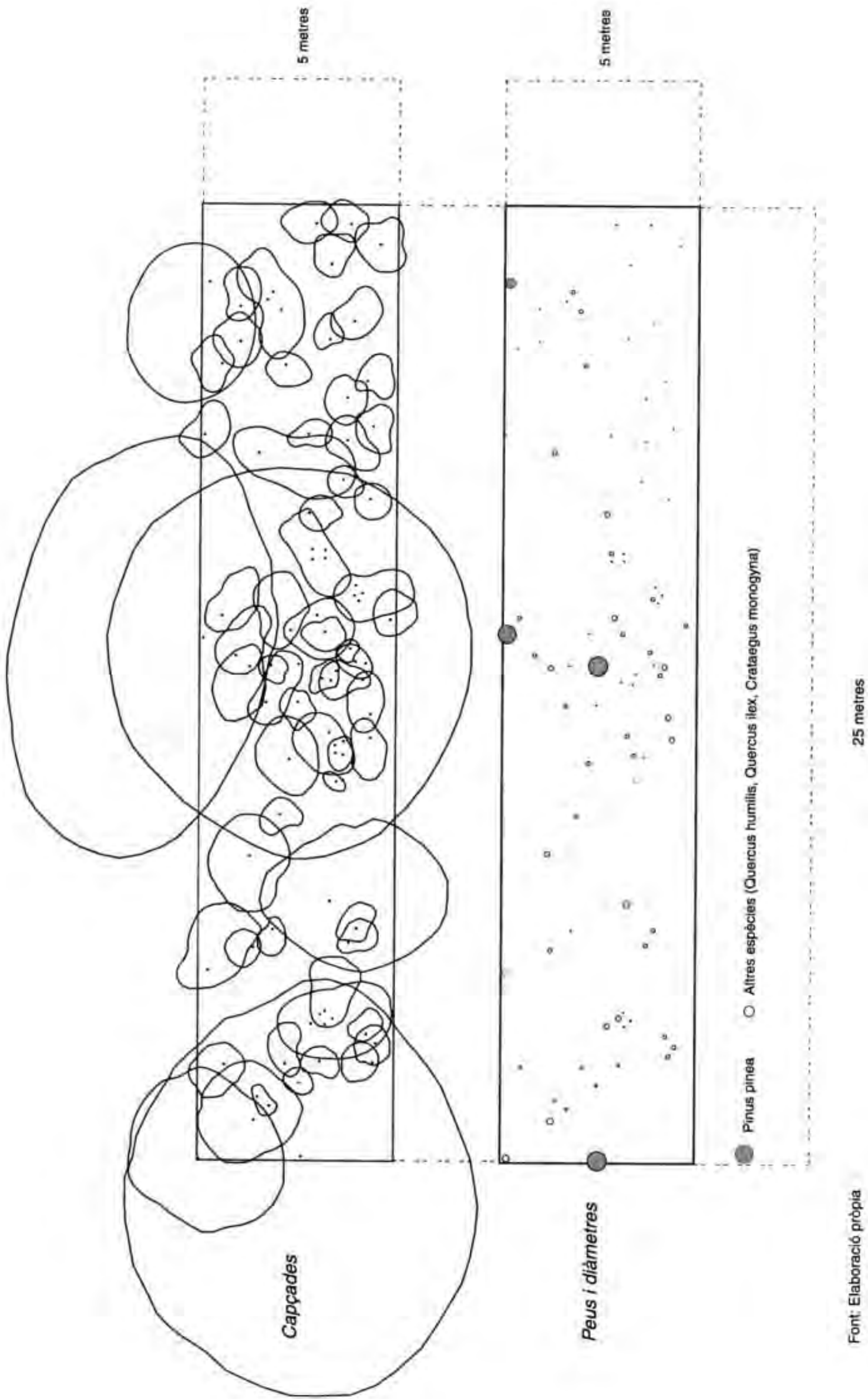

Fig. 5 Segment del Bosc de Can Torres

Font: Elaboració pròpia

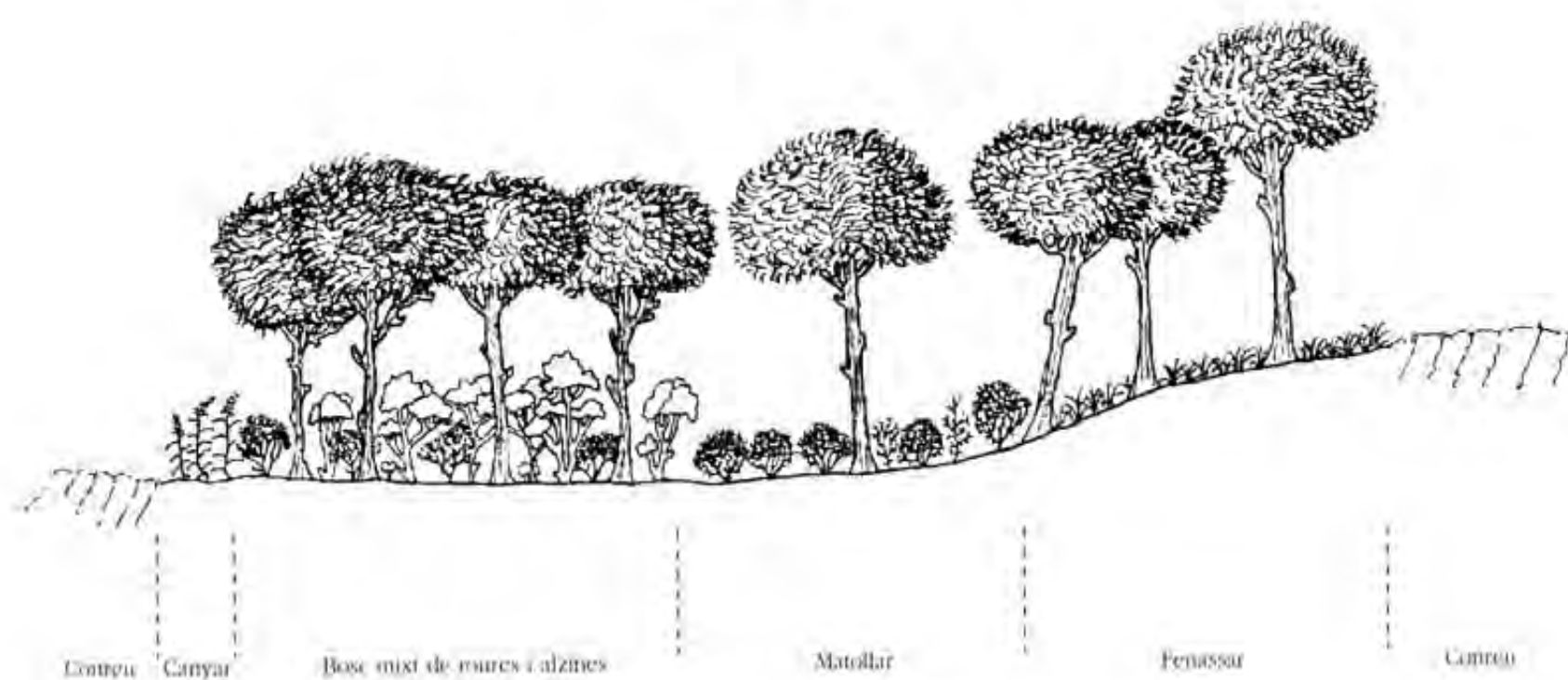

Fig. 6 Perfil de vegetació del bosc de Can Torres

tetosum). R. Folch (1981) ens esmenta altres dues possibilitats: l'alzinar litoral amb roure de fulla petita (subas. *quercetosum faginae*) i l'alzinar litoral amb carrasca (*quercetosum rotundifoliae*).

Deixem l'imaginari i entrem en la realitat. El primer que ens sobta és que a nivell de paisatge forestal de Gallecs, les espècies més abundants no són les alzines, de les quals n'hi ha petits fragments, sinó els pins, en concret, el pi blanc (*Pinus halepensis*) i el pi pinyoner (*Pinus pinea*). Cal remarcar que aquests pins són espècies pròpies del mediterrani, encara que el pi pinyoner podria haver estat portat del mediterrani oriental (Bolòs, 1962) per la comestibilitat dels seus pinyons. Un altre fet que també presenta unanimitat dins la comunitat científica és que els pins mediterranis, sense la intervenció antròpica o dels incendis, acabarien arraconats als indrets amb unes condicions ecològiques més difícils ja que les alzines i els roures els desplacen. Per tant, si la societat no hagués transformat la plana vallesana, aquesta seria un alzinar o un bosc mixt d'alzines i roures (Gordi, 1997). A partir d'aquesta afirmació, els pins mediterranis, normalment a nivell geobotànic, són considerats una espècie més d'una brolla (Bertran, 1996).

A continuació entrarem a estudiar, des d'un punt de vista de dinàmica de la vegetació, el bosc de Can Torres. Aquesta formació forestal a nivell fisiognòmic és una pineda de pi pinyoner. Tal com ja hem esmentat, sota les capçades dels pins pinyoners hi hem trobat diverses etapes de la successió natural cap a l'alzinar. Per tant, si aquesta pineda fos tancada i s'evités qualsevol actuació antròpica, d'aquí a uns vint anys trobaríem sota els pins un alzinar ben consolidat. En conseqüència, aquesta formació forestal on predomina el pi pinyoner es pot catalogar com a secundària o transitòria des d'un punt de vista evolutiu, i mai pot qualificar-se com a bosc madur, malgrat l'edat dels pins.

Si estudiem amb detall aquests estadis (figura 6) ens adonarem, en primer lloc, que a la zona més humida, orientada al nordoest, hem trobat una veritable bosquina de roures i alzines que ha estat descrita amb detall a l'apartat

anterior. Aquesta bosquina correspondria a l'alzinar litoral amb roures (subas. *cerroidetosum*) ja que ens apareixen algunes de les espècies diferencials d'aquesta subassociació, com són el roure martinenc (*Quercus humilis*), l'arç blanc (*Crataegus monogyna*) o el fenàs boscà (*Brachypodium sylvaticum*). En segon lloc i en una zona més assolellada i possiblement sotmesa a pasturatge, ens apareix una brolla de romaní (*Erico-Thymelaeetum tinctoriae*), doncs ens hi creix el romaní (*Rosmarinus officinalis*), la gatosa (*Ulex parviflorus*), la farigola (*Thymus vulgaris*)...I en tercer lloc, i a la zona on els pins es troben més aclarits i l'espai presenta un cert grau de degradació, ens apareix el fenassar (*Brachypodium phoenicoides*); es tracta d'una comunitat herbàcea que no sobrepassa els 50 cm dominada pel fenàs de marge (*Brachypodium phoenicoides*). Entremig és fàcil trobar-hi, de forma aïllada, alguna de les espècies de la brolla.

CONCLUSIONS

Pensem que ha quedat clarament demostrat que allò que els nostres ulls veuen en l'actualitat és només una imatge o un fotograma d'una llarga història, i que la realitat és molt més complexa és a dir, que la percepció que des de lluny ens ofereix la pineda de pi pinyoner de bosc homogeni o madur, contrasta amb el seu sotabosc o interior, el qual presenta diferents estadis o situacions de dinàmica natural. En concret hem descrit sota l'ombra dels pins pinyoners un bosc mixt d'alzines i roures, una brolla i un fenassar. Per tant, la interpretació de la realitat actual ens permet veure el futur forestal de Gallecs. Aquesta seria sense intervenció antròpica el bosc mixt d'alzines i roures.

BIBLIOGRAFIA

- Bolòs, O. de (1962): *El paisaje vegetal barcelonès*. Facultad de Filosofía y Letras. Universidad de Barcelona.
- Bertran, J. i Ribas, J. (1996): «Els valors geològics, vegetals, faunístics i paisatgístics de Gallecs» dins Nel·lo, O. (coord.): *Gallecs, espai obert*, Centre d'estudis Molletans, Mollet del Vallès
- Folch, R. (1981): *La vegetació dels països catalans*, De. Ketres, Barcelona.
- Gordi, J. (1997): «Un passeig pels boscos del Vallès Oriental» *Notes*, 11, pp161-179,